

AİLE KURUMU ÜZERİNE TARİHSEL BİR OKUMA GİRİŞİMİ VE MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİNİN AİLEYE BAKIŞI

M. Zeki DUMAN*

Öz

Bu çalışmada, evrensel bir kurum olarak kabul edilen ailenin yapısal ve kurumsal kimliği, tarihsel gelişim sürecinde geçirdiği evreleri ve muhafazakâr düşüncenin aile kurumuna ilişkin bakışı ele alınacaktır. Bir kimlik ve kurum olarak ailenin en önemli özelliği, farklı şekillerde de olsa bütün toplumlarda var olmasıdır. Ancak, geleneksel toplumların vazgeçilmez bir “değeri” olarak görülen aile, modernite ile birlikte yapısal bir değişime uğramıştır. Her ne kadar bu değişim, toplumdan topluma farklılık gösterse de nihayetinde sosyal bilimcilerin büyük bir çoğunluğu, aile kurumunun her geçen gün daha fazla yıpranmaya ve çözülmeye başladığını ve geleceğinin kestirilemeyeceği hususunda hemfikirdirler.

Aslında ailenin çözülüşü demek, toplumun organik birliğini ve düzenini oluşturan temel yapı taşının yok olması demektir ki, bu da bireyin ontolojik güvenliğini tehdit eden ve yaşamsal kaygılarını artıran en önemli nedenlerden biridir. Yaşama ilişkin derin bir güvensizlik ve kaygının yaşandığı günümüz modern toplumlarında özellikle bireyselliğin özendirilmesi beraberinde kültürel bir yozlaşmayı ve yabancılaşmayı da getirmiştir. Bundan dolayıdır ki, muhafazakâr düşünce, bunu daha önceden öngörmüş ve aile kurumunun mutlak anlamda korunmasını talep etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Toplum, Birey, Değişim, Muhafazakâr Düşünce

* Yrd. Doç.Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
zekiduman@yahoo.com.

AN ATTEMPT OF HISTORICAL STUDY ON THE INSTITUTION OF FAMILY AND PERSPECTIVE OF CONSERVATIVE IDEOLOGY ON FAMILY

Abstract

In this study, structural and institutional identity of family which is regarded as an international institution, phases experienced during historical development process and the perspective of conservative thought on the institution of family will be discussed. The most important of family as an identity and institution is that it exists at all societies though in different forms. However, family which is regarded as an indispensable “value” of traditional societies has experienced a structural change together with modernity. Though this change differs from society to society, great majority of the social scientists are of the same opinion that the institution of family is being worn out and dissolved every passing day and the future of this institution is not predicted.

In fact the dissolve of family means the disappearance of building block which forms the organic unity and order of society, which is one of the most important reasons that threatens ontological security and increases biological worries of an individual. Favouring especially individualism in the modern societies where a heavy insecurity and uneasiness is experienced about life brought along a cultural corruption and alienation. Therefore, conservative thought had foreseen this and demanded protection of family institution in an absolute manner.

Keywords: Family, Society, Individual, Change, Conservative Thought

Giriş

Günümüzde yalnız başına yaşayan insanların sayısında inanılmaz bir artış gözlenmektedir. Cinsellik, kamusal alana taşınarak daha özgürce yaşanmaya, evlilikler yerini birlikteliklere bırakmaya, boşanma oranları ve anne babası olmadan büyümek zorunda kalan çocukların sayısı hızlı bir biçimde artmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, bireylerin özel yaşamını, aile ve akrabalık ilişkilerini etkilediği kadar,

toplumun temel kurumlarından biri olan ailenin yapısını da etkilemekte ve toplumda aile kurumunun geleceğine ilişkin kaygıları da beraberinde getirmektedir. Son dönemlerde bu kaygılar, gerek sosyal bilimciler gerekse sosyologlar tarafından sıkça dillendirildi. Ailenin, toplumsal işlevlerini ve değerlerini yitirdiği, toplumsal *nomosu* şekillendirme gücünü kaybettiği ve dolayısıyla miadını doldurarak tarihteki yerini almaya başladığı fikri, aile sosyologları tarafından da yoğun bir biçimde tartışılmaya başlandı.

Bir yandan, aile nereye gidiyor sorusu cevap bekleyedursun, diğer yandan aile çökmüştür demeye başlayan ve günümüz karmaşık ilişkilerinden daha istikrarlı ve düzenli olduğu düşünülen geleneksel ailenin güçlendirilmesini talep eden yeni bir kesimin sesi yükselmeye başladı. Hiç şüphesiz, nasıl ki, geleneksel ailenin çözülüyor olmasında, ailenin tümden yok olduğu veya olacağı anlamı çıkmıyorsa, aynı şekilde modern ailenin, ideal ve mükemmel bir yapıya sahip olduğu ve dolayısıyla sağlıklı bir toplum yapısını gösterdiği düşüncesini de haklı çıkartmıyor. Belki de aileyi, dönemin koşulları içinde değerlendirmek ve her kurum gibi ailenin de değişmesini olağan karşılamak gerekiyor. Burada, söz konusu değişimin hangi yönde olduğu sorusu ne kadar önemliyse, birey ve toplum açısından ne tür sonuçlar yarattığı soruları da o kadar önemlidir.

Aile, hiç şüphesiz ki, toplumun temel kurumlarından biridir. En geniş anlamıyla, anne, baba, çocuk ve aralarında kan bağı bulunan kişilerin oluşturduğu sosyal bir birlikteliktir. Bu birlikteliğin; yapısı ve niteliği zamanla farklılaşmaya başlamıştır. Nitekim aile sosyolojisinde ilk aile tipinin “geniş aile” adı verilen; üretim, tüketim ve paylaşımın ortaklaşa yapıldığı, yakın akrabaların bir arada yaşadığı ve çok çocuklu bir yapının hâkim olduğu geleneksel toplumlara özgü olduğu düşünülür. Bilindiği gibi geleneksel toplumlar; büyük aile tipinin, kadim geleneklerin ve kültürel değerlerin baskın olduğu toplumlardır.

Katı toplumsal kuralların ve dini inançların hâkim olduğu bu toplumlarda kişiler, kendi başına karar verme özgürlüğüne sahip değillerdir. Zira bireysel özgürlük, modern toplumlara özgü bir özelliktir.

Geleneksel toplumlarda kişiler, toplumsal *habitusların* baskısı altındadır. Cemaat ilişkileri tarafından kuşatıldığı için de farklı “aidiyetler geliştirme” ve “kişi-sellik oluşturma” olanağından mahrumdur. Mekanik dayanışmanın baskın olduğu, sosyal ve ekonomik faaliyetlerin birlikte yürütüldüğü, duygusal ve yüz yüze ilişkilerin baskın olduğu, kitlesel okuma, yazmanın ve örgütsel uzmanlaşmanın yaşanmadığı bu tür toplumlarda; “hiyerarşik yapı, aile değerleri ve birincil ilişkiler” egemendir. Oysa sanayileşmenin, kentleşmenin, sekülerleşmenin ve uzmanlaşmanın söz konusu olduğu günümüz modern toplumlarında daha çok; “toplumsal mobilite, bireysellik ve ikincil ilişkiler” ön plandadır.

Toplumsal yapılara ilişkin altını çizdiğimiz tüm bu özellikler, her ne kadar gerçekte birer soyutlama veya Batı sosyolojisinin bir icadı gibi görülse de, nihayetinde birey ile toplumu, gelenek ile modernliği birbirinden ayıran en önemli özelliğin, cemaat (community) ile toplum (society) arasındaki ayırım olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü cemaat yaşamı ile cemiyet (toplum) yaşamı arasında yapısal ve kurumsal düzeyde çok önemli farklar bulunmaktadır. Bu farklar, zamanla söz konusu toplumların aile yapılarını da etkilemiştir. Toplumsal birlikteliği sağlayan temel dinamiklerin çözülmesi ve ahlaki değerlerin önemini yitirmesiyle birey ve toplum arasında var olan organik bağ da kesilmiştir. Nitekim günümüz çağcıl toplumlarında bireyin neredeyse toplumla herhangi bir ilgisi ve ilişkisi kalmamıştır. Toplumdan soyutlanarak kendi başlarına hareket etmeleri özendirildiği için, bireylerin aile değerleri ve sosyal sorumluluk duyguları körelmekte, zamanla yüksek ideallerin değil, bireysel çıkarlarının peşinde koşmaya başlamaktadırlar.

Aydınlanma felsefesi de, bireyi toplumdan ve toplumsal değerlerden muaf tutarken, onu, kendi başına buyruk, bağımsız ve özgür bir varlık olarak tanımlamaya uğraşmıştır. Bireyin, kendi başına bir amaç ve yüce bir değer olarak görülmesi, hem yaşam alanını kuşatan her tür otoritenin ve denetimin tanınmamasına, hem de kurumsal bağlayıcılığı olan ve toplumsal *nomosu* meydana getiren din ve geleneğin etkisiz kılınmasına yol açmıştır. Zira aydınlanmacı akıl, bireye kendi aklından başka hiçbir otorite tanımamayı öğütlemekle kalmaz, aynı zamanda toplumu; yapay bir birliktelik, dini; dogmatik bir inanç, geleneği; iflah olmaz bir ideoloji olarak/olmakla suçlar. Oysa kutsallık, hiyerarşi ve otoriteyi reddederek toplum ve din karşısında akli ve bireye öne çıkartan bu anlayış, bir süre sonra toplumsal düzenin geleneksel yapısını ve dolayısıyla ailenin yapısını, örgütlenişini ve kurumsal kimliğini hedef almıştır.

Toplumun temel çekirdeğini oluşturan aile ve aileyi koruyan değerler, bireysellik karşısında gerilemeye başlamış ve artık evlilikler de, çiftlerin demir atabileceği emniyetli bir liman olmaktan çıkmıştır. Günümüzde başlatması kadar bitirilmesi, kurması kadar yıkılması da kolay olan aile, çok kırılabilir ve kısa ömürlü olmaya başlamıştır. “Ölüm bizi ayırana kadar” sürmesi beklenen evliliklere artık pek rastlanmıyor; eşler artık birbirine uzun süre eşlik etmeyi ummuyorlar. Ve aile artık, toplumun üzerinde durabileceği ve kendi varlığını idame ettirebileceği güvenilir ve sağlam bir köprü olmaktan çıkmış gibi görünüyor.¹ Aile, gerçekten de kimilerinin iddia ettiği gibi, sözde yaşanan, geçici bir ilişki hâline mi geliyor, yoksa bütün olumsuzluklara rağmen özde yaşanan duygusal bir birliktelik olmayı sürdürüyor mu?

Genelde dünyada, özelde de Batı’da, tüm doğumların üçte birinden fazlasının evlilik dışında gerçekleşiyor olması, cinselliğin

¹ Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum* (Çev. Y.Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005, s.35.

üremeden ayrılarak yeniden keşfedilmesi ve kullanılabilir bir metaya dönüşmesi, klişe bir tabirle söylersek, insanların, artık birbirlerine “evli misin?” sorusundan ziyade “bir ilişkin var mı?” demeye başlamasını, aile kurumunun geleceği açısından nasıl değerlendirmeliyiz. Duygusal iletişimin ve bireysel fedakârlığın yerine ekonomik çıkarların ve egoizmin öne çıktığı günümüz evliliklerini nasıl yorumlamalıyız?

Aynı şekilde eskiden evliliğin temelini oluşturan romantizmin büyüsunü kaybederek yerine hesaplara dayanan sözleşmeli evliklere bırakmasını nasıl anlamalıyız? Farklı cinsel tercihlerin kamusal kazanması özellikle eşcinsellik ve homoseksüelliğin giderek daha fazla kabul görmesini ve aile kurumunda yaşanan değişimi nasıl karşılamalıyız? Aslında bütün bu soru(n)ların cevapları, aile kurumunun tarihsel süreçte geçirmiş olduğu değişim ve toplumsal işlevlerinde meydana gelen dönüşümde bulmak mümkündür.

Ailenin Tarihsel Gelişimi ve Kadın Erkek Eşitliğinin Oluşmaya Başlaması

Antropoloji ve sosyolojinin ortak konusu olan aile ve akrabalık, toplumsal yaşamın meydana gelmesinde hayati bir rol oynamışlardır. Elimizde, insanlık tarihinin ilk dönemlerine ilişkin yeterli bilgi ve belge bulunmadığından, ailenin ne zaman ortaya çıktığı, nasıl geliştiği ve tarihsel süreçte nasıl değiştiği sorularına net bir cevap vermemiz mümkün değildir. İnsanoğlunun yaratılış hikâyesine ilişkin ortaya konulan ve adına “bilimsel bilgiler” denilen veriler, hem yetersiz hem de yorumdan ötesine geçememektedir.

Her ne kadar yazının icadından önceki döneme ilişkin çeşitli mağaralardan ve ağaç kovuklarından elde edilen resim ve çizimler, bize, o döneme ilişkin sınırlı bazı bilgiler verse de, bu bilgiler, gerçekte doyurucu ve ikna edici olmaktan uzaktır. Ancak, din, hukuk ve ekonomi gibi, ailenin de tarihin kadim kurumlarından biri olduğu ve

insanların var oluşuyla birlikte ortaya çıktığı fikri hususunda herkes aynı görüştedir.

Ailenin kökeni hakkında mevcut bilgilerimizin çoğu dinsel niteliklidir. Dinler, ailenin ilk insanlar, Âdem ve Havva'nın yaratılmasıyla başladığını söylemektedir. Âdem ve Havva, dünyaya gönderildikten sonra ilk aileyi de meydana getirmişlerdir. Dolayısıyla insanlık tarihinin, aynı zamanda ailenin tarihiyle de özdeş olduğu söylenebilir. Sosyoloji disiplini, genellikle ailenin tarihini üç döneme - anaerkil, babaerkil ve eşitlikçi- ayırarak ele alır. Anaerkil dönem, ilk insanların ortaya çıktığı, belli bir dönem sürüler halinde yaşadıkları sonra birleşmeye başladıkları ve toplumsal kuralların söz konusu olmadığı ilk sosyal organizasyon olarak bilinir.

En eski arkeolojik bulgular, doğa yasalarının hâkim olduğu bu dönemde, erkeklerin avcılık, kadınların toplayıcılık yaptığını, doğa koşullarına karşı çetin bir mücadele verdiklerini ve toplumsal yaşamın merkezinde aile ve akrabalık ilişkilerinin bulunduğunu gösteriyor. Bu döneme, anaerkil denmesinin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birinci neden, soy zincirinin babadan ziyade anaya göre belirlenmiş olmasıdır. Bu dönemde soyu devam ettiren anne olduğu için, kadınların toplum içindeki değeri de erkeğe göre ön plandadır.

İkinci neden, kadının üretim sürecinde oynadığı başat roldür. Kadın, bu rolünü “neolitik çağ”da, yani insanların yerleşik hayata geçtiği ve başta din ve aile olmak üzere hukuk, eğitim ve ticaret gibi kurumların meydana geldiği bir dönemde elde etmiştir. Bu dönemde erkekler, ilkel araçlarla avcılık yapmış, ancak çoğu kez vahşi hayvanlar tarafından avlandıkları içinde de öldürülmüşlerdir. Geride kalan çocukların bakımı, beslenmesi ve büyütülmesi işi, tümüyle kadınlar üstlenmiştir. Ayrıca, kadınlar toplayıcılıkla uğraştıkları için evin önünde ekin ekmeyi, tahıl yetiştirmeyi, çömlekte bitkilerden yemekler pişirmeyi öğrenmişlerdir.

Bu durum, yani kadının toplumda besin sağlama çabasını arttırması, sadece onun toplumdaki sosyal statüsünü yükseltmekle kalmamış,² aynı zamanda, kadının toplum içinde belirli bir ağırlığa ve erkeğe göre daha fazla güce sahibi olmasını, dolayısıyla mevcut düzende de ön plana çıkmasını sağlamıştır. Neolitik çağın sonlarına doğru tarımsal yaşamın başlaması, o güne kadar dışarıda avcılık yapmak zorunda kalan erkeğin, tarlada ekip biçmeyi öğrenmesini ve dolayısıyla üretim sürecinde daha baskın bir rol üstlenmesini sağlamıştır ki, bu da erkeğe ayrı bir güç ve iktidar olanağı tanımıştır.

Öte yandan ilkel düzeyde de olsa toprağın işlenmeye başlanması, insanları sürekli göç etmek zorunda kalmaktan kurtararak, yerleşik bir hayata geçmelerini ve tarımsal faaliyetlerde bulunmalarını sağlamıştır. Yerleşik yaşama geçiş, aslında tarihte önemli bir kırılma anıdır ve insanlık için adeta bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu yaşam biçimiyle birlikte adına “kültür” dediğimiz insanlığın ortak birikimi meydana gelmiştir. Yerleşik yaşam, insanları belirli kurallar temelinde yaşamaya ve örgütlemeye ve dolayısıyla toplumsallaşmaya zorlamıştır. Nitekim toprağın ekilip biçilmesi ve yaban hayvanlarının evcilleştirilmesi, hem “babaerkil dönem”in ve kültürünün egemen olmaya başlamasına hem de adına “kentler” dediğimiz ilk yerleşim birimlerinin oluşmasına yol açmıştır.

Batı toplumlarında babaerkil döneme ve aile kurumuna ilişkin ilk yazılı kaynakların kökeni, antik Yunan metinlerine dayanmaktadır. Bachofen,^{*} anaerkil dönemin sona erip, babaerkil dönemin başlamasını, bu metinlerden hareketle açıklamaktadır. Bachofen, Aischylos’un

² Gordon Childe, *Kendini Yaratan İnsan* (Çev. F.Ofluoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları, 2001, s.77.

*Aile ve akrabalık bağlarını bir toplumsal olgu olarak ele alan ilk ciddi çalışma, 1861 yılında İsviçreli hukukçu, tarihçi ve arkeolog [Johann Jakob Bachofen](#) tarafından yazılan, “Ana Hukuku: Eski Dünya’da Anaerkilliğin Yasal ve Dini Karakteri Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmadır.

“Orestie” adlı yapıtında bu olayın gelişimini şöyle açıklıyor: Orest, babasına ihanet eden ve onu öldüren annesi Klimnestr’i öldürür. Orest Tanrıların önünde yargılanır. Kadın haklarını koruyan Tanrı Eriniler, Orest’in suçlu olduğunu belirtirler, çünkü kan bağıyla bağlı olduğu annesini öldürdüğünü söylerler; buna karşılık, Klimnestr’in ise öldürdüğü adamla (kocasıyla) herhangi bir kan bağıının olmadığını savunurlar. Tanrılar, Orest’in babasının öcünü aldığını söyleyerek, onu suçsuz bulurlar. Böylece Orest’in annesine olduğu kadar, babasına da kan bağıyla bağlı olduğu kabul edilmiş olur. İşte bu yapıt, Batı’da aile kurumunda meydana gelen değişimi özellikle de anaerkil dönemin sona erip, babaerkil dönemin başladığını sembolik olarak göstermektedir.³

İlk insanların geçim biçimlerini oluşturan avcılık ve toplayıcılığın, kadın erkek kültürlerinin farklılaşmasına yol açtığı ve dolayısıyla anaerkil ve babaerkil şeklinde iki ayrı dönemi meydana getirdiği savı, bazı aile sosyologları tarafından ciddi bir biçimde eleştirilmiştir. Marksizm, her ne kadar, ilkel komünal toplumlarda sınıfsal ve cinsiyetler arasında eşitlikçi bir yapı olduğunu ve zamanla üretim gücünü kullanan kadınların toplumu yönetmeye başladığı için tarihte anaerkil veya babaerkil dönemlerin yaşandığı tezini savunsa da, gerçekte elimizde bu dönemlerin yaşandığını gösteren bilimsel kanıtlara henüz ulaşamamıştır. Kaldı ki, ilkel topluluklarda artık ürün olmadığı için üretilen veya elde edilen malların “değişim değeri” de yoktur.⁴ Tarihte ağırlıklı olarak kadınların belli bir ağırlığa ve ayrıcalığa sahip olduğu kimi toplumlar görülmüş olabilir, ancak bu durum, bir zamanlar toplumların tümüyle kadınlar tarafından yönetildiği ve dolayısıyla anaerkil bir dönemin yaşandığını göstermez.

³ Önal Sayın, *Aile Sosyolojisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1988, s.77.

⁴ Alâeddin Şenel, *İnsanlık Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s.140-141.

Genelde pozitivist antropoloji özelde de sosyalist kuram, ailenin kökeni, oluşumu ve evlilik olgusunu bilimsel olmayan bir yaklaşımdan hareketle anlamaya çalışmıştır. Bazı çalışmalarda, ilkel toplumlarda insanların sınırsız bir cinsellik içinde hareket ettikleri, mahremiyetten uzak, keyfi bir biçimde ve sürüler halinde yaşadıkları iddia edilir. Bilimsel bir temeli olmayan ve herhangi bir kanıtı dayanmayan bu iddialar, gerçekte ailenin nasıl ortaya çıktığını ve tarihsel olarak hangi aşamalardan geçerek bugüne geldiğini açıklayamazlar. Morgan, Engels ve Marks'ın öncülüğünde gelişen sol tandanslı ideoloji, aileyi sadece toplumsal düzenin bir ajanı olarak değil, aynı zamanda ıkellikten uygarlığa geçişi sağlayan ve devletin temellerini atan bir kurum olarak da görmüşlerdir. Hatta Marks'ın sınıf teorisinde toplumsal eşitsizliğe neden olduğu düşünülen özel mülkiyet, aile ve devlet, proleterya sınıfının gerçekleştireceği devrimle yok olacağı öngörülmüştür.

Eski Yunan'da görülen; aile, akrabalık, evlilik ve boşanma gibi özel yaşamı ilgilendiren konuların çoğu aynı zamanda Batı kültürüne de sirayet etmiştir. Çünkü antik Yunan kültürü, hem Avrupa kıtasının politik (demokrasi) yapısını, hem de felsefi (rasyonalizm) temellerini atmıştır. Kadim Yunan'da aile hayatı ve kadın erkek ilişkileri üzerine yapılmış ilk çalışmalar Platon ve Aristoteles'e aittir. Her iki düşünür de, kadın ve erkek eşitsizliğini doğal hatta gerekli buluyor, kadınların akli eksik olduğu için sağlıklı düşünemeyeceklerini ve dolayısıyla idari işlerde ve yönetimde yer almamaları gerektiği savunuyorlar. Onlara göre devlet, fiziksel ve duygusal açıdan güçlü, bilgili ve erdemli olan özgür erkekler tarafından yönetilmeli, krallar da, filozoflardan seçilmelidir. Çünkü bilge kişiler, ancak adil bir yönetim sergileyebilirler.

Aristoteles'e göre de kadın ve erkek hiçbir zaman eşit doğmadıkları için eşit de olamazlar. Varoluşsal bir eşitsizlik vardır ve bu eşitsizlik, devlet eliyle korunmalıdır. Ruhunu bile olmayan kölelerden başlamak üzere cinsler arasındaki farklar doğal görülmeli, erkekler,

toplumsal hiyerarşinin en üst basamağında yer almalıdır. Kadın ise eksik ve tamamlanmamış bir varlık olduğundan köle ve çocuklar gibi siyasal katılım süreçlerine katılmamalı, oy kullanma, seçme-seçilme ve meclise girme hakkı olmamalıdır. Demokrasiden yararlanma hakkı sadece özgür erkeklerde olmalıdır. Bu düşünceler, antik Yunan kültüründe derin izler bırakmıştır. Kadınlar, gerek akıl gerekse sağduyudan yoksun bir varlık olarak görüldüğü için de adeta ikinci sınıf insan muamelesi görmüştür.

Yunan kültürünün mirasçısı konumundaki Roma İmparatorluğu'nda da kadın, ikinci sınıf insan konumundadır. Atina'nın kadın ve erkek eşitsizliği üzerine kurulu demokrasi uygulamaları olduğu gibi Roma'ya geçmiş ve bu uygulamalar, hukuksal olarak da düzenlenmiştir. Roma hukukunun aile ile ilgili bölümlerine bakıldığında erkeğin, gerek ailesi içerisinde karısı ve çocukları, gerekse aile dışında kölesi üzerinde mutlak bir egemenliği söz konusudur. Roma, dönemin en güçlü devleti olarak çoğu ülkeler (Yunan Adaları, Anadolu, Mısır, İran, Avrupa vb.) ve dönemin önemli ticaret yolları (İpek ve Baharat), üzerinde egemenlik kurmak suretiyle güçlü bir imparatorluk kurmuştu. Devletlerden doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki çeşit vergi aldığı için de muazzam bir gelire sahip olmuştu. Roma halkı, bu vergiler sayesinde zenginleşmiş ve yaşam düzeyi artmıştı.

Ne yapacaklarını şaşırarak halk, zamanının çoğunu, ya yemek yiyerek ve eğlenerek geçirmiş, ya da deşarj olmak için arenalara gidip gladyatörleri aslanlarla dövüştüren gösterileri izlemiştir. Bu lüks ve şaşalı hayat, İmparatorluğun sadece merkezi kentlerinde görülürken, ülkenin geri kalan bölgelerinde yaşayanlar, sefalet içinde yoksulluk çekmiştir. Roma'nın bu israfçı yaşam tarzı, uzun süre devam edememiştir. Zira Hıristiyanlık, kısa bir süre sonra Ortadoğu'daki fakir halklar arasında hızlı bir şekilde yayılmaya başlayacaktır.

Hıristiyanlık dini, erkek egemen kültürün hüküm sürdüğü ve kadın erkek eşitsizliğinin doğal karşılandığı Roma kanunlarının tersine, Tanrı katında insanların doğuştan eşit oluşunu, kadın, erkek ve köle arasında herhangi bir ayrıcalık bulunmadığını iddia edecektir. Eşitliği, adaleti ve insan sevgisini savunduğu için İsa'nın öğretisine, kitlesel düzeyde katılım olacak ve bir süre sonra Hıristiyanlık, hızla yayılarak Roma'nın kapısına dayanınca da, İmparator, Hıristiyanlığı kerhen de olsa Roma'nın resmi dini olarak tanıyacaktır.

Hıristiyanlığın Roma'nın resmi dini haline gelmesi, Avrupa kıtasında mevcut siyasal yapının çözülmesiyle ve kısa bir süre sonra da Roma İmparatorluğu'nun, 476'da Doğu ve Batı şeklinde ikiye ayrılmasıyla sonuçlanacaktır. Doğu Roma'nın yıkılması, İmparatorluğun ticari gücünü zayıflatmakla kalmayacak, aynı zamanda önemli gelir kaynaklarından da -Baharat ve İpek yollarının müslümanların eline geçmesi- mahrum kalmasına ve giderek yıkılmasına yol açacaktır. Batı Roma ise bilindiği gibi 1453'te İstanbul'un fethiyle yıkılacaktır. Doğu Roma'nın uzun yıllar boyunca kontrolü altında tutup önemli oranda gelir elde ettiği, ancak sonrasında müslüman devletlere kaptırdığı önemli ticaret yollarını yitirmesi, Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve politik yapısını derinden etkileyerek yeni bir dönemin başlamasına da neden olacaktır. Bu yeni dönem, Avrupalı halkların kendi içine kapandığı ve tarihçilerin "feodal dönem" adını verdikleri yeni bir sürecin de başlangıcıdır.

Feodalite, dört yüzyıl boyunca Avrupa'yı etkisi alarak, adeta karanlık bir dönemin yaşanmasına yol açacaktır. Bu dönemde; geniş topraklara sahip soylular ile dini ayrıcalıklara sahip kilise, uzun yıllar boyunca Avrupa'nın ekonomik ve politik yaşamını birlikte yönetmiş, monarşi benzeri merkezi bir otorite olmadığı için de, barbar kavimler ve istilacı gruplar halkın güvenliğini tehdit etmişlerdir. Bunun üzerine halk, bu grupların şerrinden korunmak, malını ve canını korumak için

buldukları bölgedeki feodal beyin himayesine sığınmıştır. Ve bu durum, bir süre sonra kıtada, “derebeylik” denilen yeni bir düzenin ortaya çıkmasını da sağlayacaktır. Avrupa halkı, bir yandan güvenlik kaygısıyla derebeyin himayesinde yaşamak, diğer yandan kilise’ye vergi vermek zorunda kalmıştır.

Kilise, Roma’nın resmi dini olarak Kıtaya yayılmaya ve gittiği her yerde kiliseler açmaya çalışmıştır. Hıristiyanlık bu açıdan emperyal bir dindir. Dünyanın her bölgesine ulaşmayı hedefler. Din adamları, İsa’nın öğretisini sadece Avrupa kıtasına taşımakla kalmamışlar, aynı zamanda coğrafi keşiflerle sömürgeleştirilen Afrika, Asya ve Amerika kıtasının her bir bölgesinde, kiliseler açmak suretiyle de Hıristiyanlığın yayılmasını sağlamışlardır. Roma’nın yıkılması din adamlarını durduramamış, oluşan feodal yapı içinde de yer edinmeyi başarmışlardır. Nitekim feodal dönemin başat aktörlerinden biri de kilisedir. Feodal beylerle kurulan ilişkiler hem mevcut düzenin devamını sağlamış, hem de kilisenin yerini daha da sağlamlaştırmıştır. Kilise, feodal ilişkileri, kutsal kitaba dayanarak meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Oysa Hıristiyanlığın kutsal kitabı İncil, zaman içinde farklı kişiler tarafından değiştirilmiştir. Yüzlerce kez yeniden yazıldığı için orijinaliyle hiçbir ilgisi kalmamış olan İncil, temelde Aristoteles mantığına dayanıyor. Yukarıda da vurgulandığı gibi Aristoteles, toplumda kadını ikinci planda gören bir anlayışı idealize etmeye çalışmıştı. Ve kilise, kendi çıkarıyla uyumlu gördüğü feodal yapının devamını sağlamak için de, eşitsizliğe dayalı toplumsal yapının, dini de kullanmak suretiyle devam etmesini sağlamaya çalışmıştır. Aslında toplumsal yaşamda kadın ve erkek eşitliğinin olmaması, kadına göre erkeğin üstün görülmesi, aile içinde erkeğin mutlak bir otoriteye sahip olması, itaat eden kadının önemsenmesi vb. konular, sadece Hıristiyanlık dinine değil, diğer Tek Tanrılı dinlerde de görülmüştür.

Semavi dinler (Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet) kadın ve erkeği varoluşsal açıdan eşit görmezler. Kadın, erkekle aynı özelliklere sahip olmadığı için, benzer hak ve özgürlüklere de sahip değildir. Dinler, ilk insan Adem'in önce, Havva'nın ise sonradan Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını iddia eder. Adem'in, hem erkek olarak önce yaratılmış olması, hem ilk peygamber olması ona Tanrı katında apayrı bir güç, sorumluluk ve ayrıcalık tanımıştır. Kadın, erkekten farklıdır. Farklı olduğu için de onu eşit görmek, ona eşit haklar tanımak da doğru değildir. Aslolan kadını fiziksel ve duygusal özellikleriyle tanımak ve potansiyeliyle konumlandırmaktır. Tüm dinler, kadının erkeğe itaat etmesini şart koşarlar. Bunu Tanrı'nın emri olarak da meşrulaştırırlar. Orijinali olmayan İncil'de de benzer görüşlere rastlıyoruz. Örneğin, Saint Poul'a göre, erkekler erkeklerle, kadınlar da kadınlarla eşit olabilir.

Musevilikte olduğu Hıristiyanlığın kutsal metinlerde de, günahsız ve masum olan Âdem'in sonradan şeytana uyan Havva'yla birlikte işlediği günah yüzünden cennetten kovulduğunu ve insanoğlunun günahkâr bir kul olarak bu dünyaya geldiğini savunur. Havva, yasak meyveyi yediği için, günahının bedeli olarak doğum sancısıyla imtihan edilmiştir. Hıristiyanlık, kadını günah kaynağı olarak gördüğünden, Ortaçağ'ın karanlık Avrupa'sında ruhsal sorunlar yaşayan kadınları; lanetlemiş, ruhları şeytan tarafından tutsak edilmiş cadılar olarak görmüş ve bunları engizisyon mahkemelerinde yargılayarak yakılmaları için talimat vermiştir. Nitekim toplum, dört yüz yıl boyunca kilisenin verdiği talimatla, cadı avına çıkmış, psikolojik sorunları olan kadınları bir eve hapsederek ateşe vermiştir.

Ortaçağ feodal toplumu, hiyerarşik bir toplumsal düzende yaşamıştır. Bu dönemde; Tanrı, tüm evrenin, Kral yeryüzünün, erkek ise ailenin (kadın, çocuk ve kölelerin) hâkimi olarak görülmüştür. Kilisenin savunduğu bu görüş, aynı zamanda dönemin sonlarına doğru

yükselişe geçen ve feodal beylerin egemenliğine son veren monarşi yönetimlerine de meşruiyet sağlamıştır. Şöyle ki, monarşi yönetimleri, Kilisenin bu felsefesinden hareketle kendilerini yeryüzünün tek hâkimi olarak görmeye başlamışlardır. Nitekim dönemin ünlü düşünürü Jean Bodin'e göre, nasıl ki evde erkeğin sözü geçiyor ve kadın erkeğine itaat etmek zorundaysa, halkın da demokratik bir monarşi içinde kral ve parlamento arasında kurulacak bir yönetime itaat etmesi kaçınılmazdır. Çünkü egemenlik, Tanrı adına yöneticilerin kullanması gereken bir haktır.

Monarşi rejimleri, bu anlayışı uzun bir süre devam ettirmiştir. Ancak, reform hareketlerinin başlamasıyla Kilisenin otoritesi sarsılınca, mevcut toplumsal düzeni hazmedemeyen ve eşitlik temelinde yeni bir toplumun inşasını isteyen aydınlar, seslerini yükseltmeye başladılar. Özellikle entelektüeller, bir taraftan Kilisenin dini kendi çıkarı doğrultusunda kullanmasını ve Kral'ın halk üzerindeki mutlak otoritesini eleştirmeye, diğer taraftan monarşilerin sınımsız sarıldığı "Tanrı-Kral ve Baba" itikadına saldırmaya başladılar. Filozoflar, bu düzeni alaşağı etmek için öncelikle Tanrı'yı öldürdüler (Nietzsche). Fransız Devrimi de hem Tanrı'nın yeryüzündeki egemenliğine son verdi hem de "Tanrı-Kral-Baba" anlayışını yıkarak, yerine "eşitlik, özgürlük ve kardeşlik" itikadını yerleştirmeye, demokrasi ve insan haklarını öne çıkartmaya, kadın ve erkek eşitliğini savunan yeni bir dünya kurmayı vaat etti.

Toplumsal Değişmenin Aile Üzerindeki Etkisi

Aile, toplumsal yaşamın temel kurumların birimidir. Yapısal açıdan taşıdığı farklı ilişki örüntüleri ile kendi dışındaki diğer kurumlardan ayrılır. Klan, kabile ve aşiretlerden farklı olarak sosyal bir grup özelliği taşır. Grup olarak aynı zamanda bir normlar ve kurallar bütünüdür. Hem somut anlamda bir mekân örüntüsüne, hem de taşıdığı değerler açısından soyut bir niteliğe sahiptir. Bir kimlik ve değer

olarak, farklı kültürel özellikler gösterse de bugüne kadar her toplumda varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. Ancak, diğer kurumlarda olduğu gibi ailede de zaman içinde farklılaşmalar ve değişimler yaşanmış ve yaşanacaktır. Hatta denilebilir ki, toplumsal değişimden en çok etkilenen ve aynı zamanda bu değişimi en çok etkileyen yapıların başında aile gelmektedir.

Aile, hem tarihten gelen bir olgudur, hem de toplumdan soyutlanamayacak olan yegâne birimdir. Günümüzde, çoğu kez “anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan bir birim” olarak tanımlansa da, gerek tanım, gerekse işlev açısından aileye daha geniş bir perspektiften yaklaşmak gerekir. Zira aile, toplumun en dinamik birimi olarak sürekli bir farklılaşma ve dönüşüm içindedir. Murdock, iki yüz elli ayrı toplum üzerinde yaptığı antropolojik bir araştırmadan elde ettiği verilerden hareketle ailenin; belirgin ve güçlü işlevleriyle tarihte bilinen bütün toplumlarda var olduğu, akrabalık ilişkileriyle daha geniş bir iletişim ağı kurduğu ve en önemlisi başka hiçbir kurumun yerine getiremeyeceği bazı temel fonksiyonları –üreme, yetiştirme, cinsel ve ekonomik- yerine getirerek evrensel bir kurum olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁵

Aile kurumu, tarihte bilinen tüm toplumlarda var olmasına karşın, toplumdan topluma farklılık gösterdiği için, ailenin evrensel bir tanımını yapmak da kolay değildir. Ailenin evrensel açıdan geçerli bir tanımının yapılmamasının önündeki ilk engel, bu kurumun dünya ölçeğinde gösterdiği çeşitliliktir. Çünkü her toplumun kendine ait bir aile yapısı var. Ancak aileyi ortak bazı işlevleri ve özellikleri noktasında betimlemek de zor olmayacaktır. Örneğin insan türünün devamını sağlayan bir kurum olarak aile, tüm toplumlarda benzer özellikler gösterir. Aynı şekilde; toplumsal değerlerin, normların ve statülerin

⁵ Michael Haralambos – Martin Holborn, *Sociology: Themes and Perspectives*, London: Bell and Hyman, 1985, s.19.

aktarıldığı, üyelerinin sosyal ve psikolojik doyumlarının giderildiği, kültürün, özellikle dilin öğrenildiği, bireyin sosyalleştiği, toplumsal ilişkilerin öğrenilerek nesilden nesile aktarıldığı, üretim ve tüketimin paylaşıldığı bir birim olması açısından da tüm dünyada benzerlik göstermektedir.

Ailenin toplumsal işlevleri, yapısal ve kurumsal işleyişi de zaman içinde sürekli değişmektedir. Bu değişim, aileye atfedilen değeri ve aileye olan bakış açısını da etkilemiştir. Kimi ülkelerde aile, hâlâ toplumun temeli olarak görülmekte, kimi ülkelerde de aileye, modası geçmiş ve miadını doldurmuş bir kurum gözüyle bakılmaktadır. Ancak şu bir gerçek ki, toplumlar geleneksellikten modernliğe doğru evrildikçe, birçok kurum gibi aile de değişmekte ve dönüşmektedir. Kimi sosyal bilimciler, aile kurumunda yaşanan bu dönüşümün sadece formel boyutlarla sınırlı kalmadığını, özsel olarak da içinin boşaldığını ve dolayısıyla kurumun yok olmaya doğru gittiğini düşünmüşler. Kimileri de; yaşananların tarihsel açıdan zorunlu, aile için gerekli ve toplum içinde normal karşılanması gerektiğini, zira her kurum gibi ailenin de değişmesinin tabii olduğunu ifade etmişlerdir.

Aile kurumunun geleceğine ilişkin yapılan tartışmalar bir yana, toplumdan soyutlanamayacak biricik kurumun aile olduğu ve zaman içinde değişse de bir şekilde hayatımızı etkileyerek varlığını devam ettireceği hususu, herkes tarafından paylaşılan bir kanaattir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi, aile sadece toplumun üzerinde yükseldiği bir zemin değildir, aynı zamanda neslin devamının ve sağlıklı bir toplum yapısının da garantisidir. Dolayısıyla maddi ve manevi niteliklerle yapılanmış bir sistem olarak da görülmesi gereken aile, çok özgül ve farklı işlevleriyle de öne çıkmaktadır. Sosyologlar, her ne kadar bu işlevlerin birçoğunun, zaman içinde aileden kopup farklı kurumların tekeline gireceğini söyleseler de, ailenin birlikte yaşama anlamında

ortak ikametgâhın, ekonomik işbirliğin ve toplumsal yeniden üretimin temeli olacağı konusunda da hemfikirdirler.⁶

Nasıl ki evrensel bir aile tanımının yapılması mümkün değilse, aynı şekilde benzer aile tiplerinin olduğunu söylemek de mümkün değildir. Ailenin tarihsel olarak belli gelişim süreçlerinden geçerek farklı özellikler edindiği ve dolayısıyla farklılaştığı sавlarına karşılık, diğer birçok tasnif konusunda yapılan hatalar (birbirinden yalıtılmış ve karşıt temelde biçimlenmiş iki ayrı dünyanın sunulması) aile konusunda da yapılmaktadır. Öncelikle aileyi; geniş/dar, küçük/büyük- geleneksel/modern, baba-erki/ ana-erki gibi kategorik sınıflamalara tabi tutmak, onu, karşıtlıklar temelinde tanımlamaya çalışmak ve bu karşıtlıkların neredeyse tüm toplumlarda benzer biçim ve süreçlerden geçerek meydana geldiğini iddia etmek kadar büyük bir yanılğı olamaz. Çünkü her toplumun değişim biçimi farklı olduğu gibi değişim hızı ve içeriği de farklı olmaktadır.

Aileye doğrusal ve evrimci bir bakış açısıyla yaklaşmak, aile kuramına ve sosyolojisine çok fazla bir şey katmayacaktır. Nitekim son dönemlerde disiplinler arasında yapılan çalışmalar, evrimci bakışın temel argümanlarını ve aile sınıflamasıyla ilgili klasik görüşünü çürütmüştür. Geniş aile tipinin geleneksel toplumlara, çekirdek aile tipinin de modern toplumlara özgü olduğu görüşü artık kabul görmemektedir. Gerçekten de son dönemlere kadar, sanayi öncesi toplumlarda geniş aile tipinin baskın, toplumun görece daha statik ve durağan, coğrafi ve toplumsal devingenliğin asgari düzeyde olduğu iddia edilmişti. (Aile sosyolojisinde yapısal-işlevselci kuramcılar olarak bilinen Talcott Parsons, Robert Metron ve Neil Smelser'in tipik görüşleridir).

⁶ Diana Gittins, "What is the Family? Is it Universal?" *The Family in Question, : Changing Households and familiar Ideologies*, London: Macmillan Education Press, 1985a, Diana Gittins, *Aile Sorgulanıyor* (Çev. T.Erdem), İstanbul: Pencere Yayınları, 1985b.

Aynı şekilde II. Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşmenin ve kapitalizmin yayılmasıyla birlikte, hızlı nüfus artışına bağlı olarak yaşanan göç ve kentleşme, geniş ailenin yerini çekirdek aileye bıraktığını düşündürmüştü. Oysa nüfus bilimcileri ve tarihçiler, son zamanlarda yaptıkları çalışmalarda bu varsayımların çoğunun yanlış olduğu kanıtlanmışlardır. Özellikle kilise kayıtları, hukuki kayıtlar ve belgeler niteliğindeki diğer kaynakları kullanan Laslett, Greven ve Demos, sanayileşmeden önce de, ortalama 4-5 kişiden oluşan ailelerin var olduğunu ve bu ailelerin aslında günümüzdeki çekirdek aileye denk düştüğünü belirtmişlerdir. Hatta çoğu insan hiç evlenmeden diğer akrabalarıyla birlikte veya tek başlarına yaşadıkları da ortaya çıkmıştır.⁷

Dolayısıyla çekirdek ailenin kökenini günümüz toplumlarında değil, 16. yüzyılda aramak gerekir.⁸ Çağcılık öncesi hane halkı, bugünküne kıyasla daha geniştir, ancak aradaki fark o kadar da büyük değildir. Örneğin İngiltere'de on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar boyunca, ortalama hane halkı büyüklüğü, 4.75 kişiyken, bugünkü ortalama büyüklük, yaklaşık olarak 3.04'tür.⁹ Yaygın olmamakla beraber çekirdek aile tipinin yaşandığı geleneksel toplumların en belirgin özelliği; sosyal ve siyasal yaşamı belirleyen ekonomik faaliyetin *sınırlı bir alanda* (ev ortamında) yapılmış ve *benzerliğe dayalı bir işbölümünün* geniş biçimde görülmüş olmasıdır.

Durkheim'den beri, benzerliğe dayalı işbölümünün beraberinde mekanik bir dayanışma (solidarty) anlayışını getirdiğini biliyoruz. Bu dayanışma, geleneksel toplum üyelerinin, mesleki faaliyetlerinin bir kısmını aynı zaman diliminde gerçekleşmesini sağlıyordu. Örneğin, bir

⁷ Diana Gittins, *Aile Sorgulanıyor* (Çev. T.Erdem), İstanbul: Pencere Yayınları, 1985b, s.17.

⁸ Michael Gordon, "Industrialization and the Family" *Modern Sociology* (Edt.P.Worsley), New York: Penguin Books, 1970, s.159.

⁹ Anthony Giddens, *Sosyoloji* (Haz. H.Özel-C.Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000, s.149.

kişi aynı mevsimde hem tarım ve avcılık, hem de balıkçılık ve hayvancılıkla uğraşabilirdi. Levi Strauss, geleneksel zihniyeti incelemek için, her işi yapanla, mühendis arasındaki bir mukayeseye başvurur: Her işi yapanın bilgisi gözleme, mühendisin fikirleri deneye dayandığını söyler.¹⁰ Dolayısıyla iktisadi faaliyetleri evin ve evin çevresiyle sınırlı olan toplumlar, sosyal ve kültürel yaşamları da bu sınırlar çerçevesinde sıkışmıştır. Bu anlamda geniş aile, genellikle geleneksel toplumların bir özelliği olarak ekonomik ve siyasi bir birlik içinde düşünülmelidir.

Toprağa dayalı mülkiyet ilişkisinin egemen olduğu bu toplumlarda, toprağın korunması ve tarımsal faaliyetlerde kullanılması çok önemlidir. Bu durum, aynı zamanda geniş aile tipinin uzun yıllar boyunca devam ettirmesini de sağlayan ekonomik nedenlerin başında gelmektedir. İnsanlar ne kadar çok geniş topraklara sahipse, o kadar da geniş aile tipine ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü toprağın işlenmesi, ekilip biçilmesi ciddi anlamda bir emek ve işgücünü gerektiriyordu ki, erkek çocukların daha çok önemsenmesinin nedeni de bundandır. Tarım toplumlarında sosyal statüyü belirleyen en önemli faktör, topraktı. Ancak, geleneksel ailenin, aile dışında ücretli iş yapmaya başlaması bu yapının çözülmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Ücretli işgücü ise, endüstri devrimiyle birlikte ortaya çıkmıştır.

Endüstri devrimi, ailenin varlığını, yapısını ve işleyişini adeta alt üst etmiştir. Tarihte hiçbir devrim, aile kurumunu bu kadar sarsmamıştır. Bu bağlamda sanayi devriminin, insanların hayatını tanınmayacak ölçüde köklü bir dönüşüme uğrattığını söylemek pek âlâ mümkündür. Devrim, sanıldığı gibi sadece buharın makinede kullanılmasıyla seri üretime geçilmesi değil, insanın aklına duyduğu güvenle, kendi potansiyelinin farkına vararak yeni bir dünya kurma girişiminde bulunmasıdır. Bu girişimlerin neticesinde hem teknolojik

¹⁰ Önal Sayın, *İnsan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmelerdeki Yeri ve Önemi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981, s.74.

yenilikler, birbiri sıra takip ederek toplumsal siyasal ve kültürel yaşamı değiştirmiş, hem de Batı'da tarıma dayalı geleneksel köy toplumundan, endüstriye dayalı modern kent toplumuna geçişi sağlamıştır. Endüstrileşmenin aile üzerindeki en önemli etkisi, geniş ve ortak gelire sahip bir üretim birimi olarak ev grubunu ortadan kaldırmış olmasıdır. Bu ister tarımsal (çiftlik ailesi), ticari (küçük esnaf) ya da artizan karakterli olsun, ister bahçıvanlık/bahçecilik ve ev dışı çalışma karışımını ifade eden proto-endüstriyel işçiye ait olsun, tüm ailelerin başına gelen bir değişimdir.¹¹

18. yüzyılda Batı'da meydana gelen bu değişimler dikkate alındığında ailenin bu değişimden etkilenmemesi düşünülemez. Sanayi devrimi, aileyi genelde iki açıdan etkilemiştir. *Birincisi*, ailenin fonksiyonlarıyla ilgilidir. Yani aile, sanayinin işgücü ihtiyacını karşılamak için kırsal alandan kentlere doğru göç etmek suretiyle yapısal olarak değişmiştir. O güne kadar; hane halkı emeğine ve organik enerjiye dayalı üretimi, sınırlı iş bölümünü, geçimlik ekonomiyi ve doğrudan tüketim için üretimi gerçekleştiren aileler, sanayileşmeyle beraber yerini ücretli emeğe ve inorganik enerjiye dayalı üretime, yoğun işbölümü ve uzmanlaşmaya, pazara yönelimli ekonomiye, meta üretimine ve endüstriye dayalı ekonomiye bırakmıştır. Aynı şekilde; akrabalarla sınırlı bir mekâna hapsolan, toplumsal mobiliteye sahip olmayan, meşruiyetini tanrısal buyruklardan alan aileler, zamanla yerini, organik bağlara dayalı bir topluma, toplumsal hareketliliğe, hukukî ve sosyal vatandaşlığa dayanan bir meşruiyet anlayışına bırakmıştır.

İkincisi, sanayi devrimi yeni yaşam koşullarına uygun olan çekirdek aile tipini ön plana çıkartmıştır. Parsons'a göre, çekirdek aile modern sanayi toplumunun tipik aile biçimidir. Bu tip aile, yapısal

¹¹ Jack Goody, *Avrupa'da Aile* (Çev. S.Arisoy), İstanbul: Literatür Yayınları, 2004, s. 191.

olarak *yalıtılmıştır*; çünkü daha geniş akrabalık ilişkileri sisteminin bir parçası değildir. Çekirdek aile üyeleri akrabaları ile ilişkedirler, fakat bu ilişkiler zorunluluk sonucu kurulmaz; tercihe dayanır. Ona göre toplumun evrimi, bir yapısal farklılaşma ve uzmanlaşma sürecini gerektirir. Bu süreçte çekirdek aileye ait bazı fonksiyonların diğer kurumlara geçmesi kadar doğal bir şey olamaz. Nitekim sanayi toplumunda, malların üretiminin fabrikalara transferi ile ekonomik kurumlar aileden ayrılmış ve aile, üretim birimi olmaktan çıkmıştır.¹² Parsons, çekirdek aileyi, sadece ekonomik alan açısından değil, genel olarak modern yaşam açısından da çok önemli bir olgu olarak görmüştür. Böyle bir aile yapısı, günün koşullarında hem ebeveynlere çocuklarına daha fazla ilgi göstermesi hem de daha rahat hareket etme olanağını tanımıştır.

Gerçekte de çekirdek aile, kapitalist sistemin gereklerine uygun bir rol üstlenmiştir. Fabrika koşullarında ve bürokratik koşullarda emek hareketliliğine olanak vermesi, endüstriyel üretime uygun bir yapıda olmasını, tercih edilmesini ve özendirilmesini etkilemiştir.¹³ Burada çağdaş ailenin üretime dönük işlevinin değiştiğini düşünen Dorothy Smith'in kuramına değinmekte fayda var. Feminist akımın temsilcilerinden biri olan Dorothy, gelişen süreçte ailenin hiçbir zaman üretime dönük işlevini kaybetmediğini, doğrudan doğruya pazar için üretim yapmasa da, çağdaş ailenin ilke olarak kadınlar tarafından gerçekleştirilen çok çeşitli *hizmet üreticileri* olduğunu savundu.¹⁴ Diğer bir deyişle; sanayi ailesinde üretim aile dışına taşınmış olabilir ama aile, nihayetinde üretim sürecinin sağlıklı ve düzenli biçimde

¹² Yıldız Ecevit, "Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar", *Değişen Dünyada Birey-Aile-Toplum Semineri*, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Uygulama Merkezi, İstanbul, 1991, s.3.

¹³ Jack Goody, *Avrupa'da Aile* (Çev. S.Arisoy), İstanbul: Literatür Yayınları, 2004, s. 179-180.

¹⁴ Önal Sayın, *İnsan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmelerdeki Yeri ve Önemi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981, s.74.

gerçekleştirilmesini sağlamak için ev içi hizmetlerin yerine getirilmesi görevini de üstlenmiştir.

Modernleşen toplumlarda ailenin üstlendiği roller ve sahip olduğu işlevler de zaman içinde farklı kurumlar tarafından yerine getirilmeye başlandı. Ailenin fonksiyonları toplumsal değişmeye bağlı olarak her geçen gün azalmaya; aile içi üretim, yaşlılara bakım, eğitim ve sağlık, yemek ve barınma, temizlik ve yıkama gibi fonksiyonlar diğer toplumsal kurumlar tarafından yapılmaya başlandı. Gerçi Weber'den beri, modern yaşamın rasyonel olarak kurumsallaşacağını ve insanların bürokratik örgütlerin egemenliğine gireceğini biliyorduk. Ancak, ailenin bir gün, bir ağacın yapraklarını döker gibi bütün meziyetlerini kaybedeceğini tahmin edemezdik. Toplumsal hayatta bürokratik örgütlerin yaygınlaşmasıyla, birçok kurum gibi ailenin de yapısı, biçimi ve içeriği değişmeye başladı.

Weber, endüstrileşen bir toplumda bürokratik örgütlerin toplum içindeki her türlü fonksiyonu aileden daha başarılı bir şekilde yerine getireceklerine inanmıştı.¹⁵ Şayet modern toplumlarda, nüfusun %90'ından fazlasının ücretli çalıştığını ve konutunun işyerinden başka yerde olduğunu dikkate alırsak,¹⁶ Weber'in gerçekte haklı olduğunu ve öngörüsünde yanılmadığını söyleyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında modern toplumun şu üç niteliği içinde barındıran bir toplum olduğunu söylememiz gerekiyor: Birincisi, işgücünün mutlak çoğunluğunun ev dışındaki üretim fabrikalarında yoğunlaşması, ikincisi, geleneksel toplumların görece statik karakterine zıt olarak üretimi yaymak için

¹⁵ Emre Kongar, "Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri", *Aile Yazıları-2*, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları, (Der. B.Dikeçligil, A.Çiğdem), Ankara, 1990, s. 67.

¹⁶ Mübeccel B.Kıray, *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişim*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999, s. 265.

sürekli bir itici kuvvetin var olması ve hızlı teknolojik yenileşmeyi sağlamasıdır.¹⁷

Modern topluma rengini veren bu üç özellik, aynı zamanda ailede kadın ve erkek eşitsizliğini bozan gelişmelerin de fitilini çekmiştir. Kadın, işgücü olarak sanayide iş buldukça keline olan güveni artmış ve erkeğe olan bağımlılığı azalmıştır. Bu arada kadın istihdamının artmasında ucuz emeğe olan rağbet de etkili olmuştur. Kamusal alanda, değişik kurumlarda özellikle de bürokraside kadınlar, daha fazla yer edindikçe, klasik aile yapısında çatlama meydana gelmiş, evde oturan, çocuk bakan, yemek yapan vb. kadın modeli tarihe karışmıştır. Kadınlar, katma değer yaratmak suretiyle ekonomik özgümlüklerine kavuştukça, siyasal haklar da talep etmeye başlamışlardır. Ancak, bu taleplerin yerine gelmesi için daha uzun bir süre geçmesi gerekecektir. Nitekim kadınların seçme ve seçilmeleri; Amerika'da 1919'da, Fransa'da 1944'te ülkemizde ise, 1934 yılında kabul edilmiştir.

Aile yapısını doğrudan etkileyen diğer bir gelişme de, II. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen istihdam boşluğunun çoğunlukla kadınlar tarafından doldurulmuş olmasıdır. Savaş, Kıta Avrupa'sında elli beş milyon ki,-bunların çoğu erkektir- insanın ölümüne ve milyar dolarları bulan maddi kayba yol açmıştır. Erkek işgücünün azalması üzerine ortaya çıkan boşluğu genellikle kadınlar doldurmuştur. Ve 1960'lara gelindiğinde kadınların iş hayatına yoğun bir biçimde katıldığını ve bu katılımın aynı zamanda işe dayalı cinsiyet rollerinin aşınmasına da yol açtığını görüyoruz. Güce dayalı işlerin, önce makinelerle daha sonra da otomasyonla yapılmaya başlanması, işin cinsiyetini de ortadan kalkmasına yol açmıştır. Artık kadınlar, ekonomik yaşamın tüm sektörlerinde çalışıyor, erkeklerin yaptığı birçok

¹⁷ Anthony Giddens, *İleri Toplumların Sınıf Yapısı* (Çev. Ö.Baldık), İstanbul: Birey Yayıncılık, 1999, s.73.

işi yapıyor ve dolayısıyla aile içindeki rolü ve sosyal statüsü de yükseliyordu.

Kadın erkek eşitliğini sağlayan diğer bir gelişme de tıp alanında yaşanmıştır. Bilindiği gibi geleneksel toplumlarda kadının statüsünü annelik belirliyor ve bu statü, bütünüyle toplum tarafından veriliyordu. Erkek, istediği sayıda çocuk yapabiliyordu. Oysa tıbbi gelişmeler, kadına, doğum kontrolünü yapabilme imkânını tanıdı. Doğumun kontrol edilmesi, erkeğin istediği kadar çocuk sahibi olmasını engellemekle kalmıyor, kadının bu süreçteki isteğini ve rolünü de öne çıkarıyordu. Bu yeni durum, doğal olarak aile içinde kadın erkek eşitliğini sağlaması açısından da önemli bir gelişmeydi.

Kadın erkek ilişkilerinin ve dolayısıyla aile yapısının değişmesine yol açan bu gelişmeler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin temelinde, yine toplumsal süreçlerin ve değerlerin yattığını gösteriyor. Zira bireylere cinsiyet rolünü toplum veriyor. Darwin, bu görüşten hareketle, kadınların hareket alanlarının sınırlandırılmasını, onların sadece sosyal yaşama katılmalarını ve kamusal alan özgürlüklerini engellemediğini aynı zamanda kısa boylu, güçsüz ve aşırı duygusal olmalarına da yol açtığını iddia etmiştir.

Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı

Kimilerine göre bir ideoloji, kimilerine göre bir düşünce sistemi, bir yaşam felsefesi olan, hem aydınlanmacı aklın öncülerine, hem de Fransız Devrimi'nin sonuçlarına karşı çıkan muhafazakâr düşünce, sadece 20. Yüzyıla damgasını vurmuş bir fikir akımı olarak değil, aynı zamanda toplumsal duyarlılığın ve bireysel somluluğun gelişmesinde de çok önemli bir rol oynamıştır. Muhafazakârlık, esas olarak tecrübeye dayandığı için *tarihsel* ve toplumsal habitusu önemsedığı için de *sosyolojik* olan bir gelenektir. Muhafazakârlar, iyi ve ahlâklı bir toplum yaratma derdinde ve arayışındalar. Muhafazakârlık; yaşama ilişkin bir teoridir, hayata ve olaylara karşı bir tavır alıştır, kendi içinde tutarlı ve

sistemli olan bir felsefedir, politikadır, ama en önemlisi de kadim bir gelenektir. Çünkü geçmişten gelen ve kesintisiz olan bir geleneğin gücünden yararlanmaktadır.

Muhafazakâr düşünce, geleneksel toplumu yıkıma götüren iki devrime –aydınlanma felsefesinin rasyonalizmine ve Fransız devriminin sekülerizmine- karşı çıkarak yenilik, değişim ve reformu ihtiyatla karşılamıştır. Muhafazakâr doktrin; bireye karşı toplumu, akla karşı dini, özgürlüğe karşı ahlâkı ve modernliğe karşı de geleneği öne çıkartmaya çalışmış, geleneksel kurumların hikmetinden sual edilemezliğini ve kolektif aklın erdemini savunmuştur. Muhafazakârlar açısından hümanistlerin evrensel insanlığı veya sosyalistlerin sınıfı gibi kolektif bütünler ne kadar gerçek dışı ise, liberal doktrin bireyi de o ölçüde gerçek dışıdır. Zira soyut bireyler ve kozmopolit insanlık olsa olsa hayal gücünün uydurmalarıdır.¹⁸ Muhafazakâr düşünce sisteminin toplum öngörüsü, bütünüyle iç içe geçmiş olan organik bir toplum anlayışına dayanır. Liberallerin iddia ettiği gibi bireyler, kendi çıkarları peşinde koşan, her zaman rasyonel davranan ve topluma karşı sorumluluk taşıyan kişiler değildir.

Muhafazakâr düşünürlerden Bonald, bireyi de içine alan toplumun önemine değinir. Toplum bir arada tutan kolektif bağların ortadan kalkması, hem toplumsal düzenin bozulmasına hem de bireyin atomize yığınlara dönüşmesine yol açacaktır ki, bu da aslında toplumun çözülüşü/çöküşü demektir. Özgürlüğün, toplumun dışında değil içinde aranması gerektiğini, başta din ve gelenek olmak üzere aile ve cemaat ilişkilerinin insanı özgürleştiren ve sağlıklı düşünmesini sağlayan kurumlar olduğunu iddia etmiştir. Çünkü insan, ancak toplum içinde

¹⁸ Andrew Vincent, *Modern Political Ideologies*, London: Blackwell, Oxford Press, 1992, s. 74., Mehmet Vural, Mehmet Vural, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakarlık*, Ankara: Elis Yayınları, 2003, s.39.

kalarak kendini gerçekleştirebilir, potansiyelinin farkına ve yeteneklerinin kapasitesine varabilir. Nisbet'in¹⁹ deyişiyle; toplum, birey için adeta her şeydir.

Muhafazakâr düşünürler –Burke, Maistre, Bonald vb.- moderniteyi; geleneksel toplumun normlarını ve kurumlarını etkisiz kılmaya çalışan yıkıcı bir süreç olarak tanımladılar. Bu sürecin, özgürlük adına bireyi toplumdaki kopardığını düşündüler. Onlara göre birey, varlığını topluma borçludur. Düzen, yalnızca bireysel çıkarlar üzerine inşa edilemez. Aydınlanmacıların akla teslim olmaları ve akıl temelli bir dünya projesi yaratmaya çalışmaları, bireye özgüvenin ötesinde kendi başına buyruk hareket etme imkânını tanıyacaktı. Akla teslim olmuş ve toplumdaki soyutlanmış bir bireyin otorite tanınması da mümkün değildir. Oysa gelenek, otoriteden yoksun bırakılmaz. Çünkü soyut akla duyulan katıksız güven aşırılığa kaçmıştır. Devrimin bireyciliği de, olsa olsa kural tanımaz bir bireyciliktir.

Kural tanımayan bir bireycilik, sadece akılla hareket etmektedir ki, saf akıl, insanı asla doğru yola ulaştırmaz. Onun için birey, kutsal bir şemsiyenin altına girmeli, dinin ve geleneğin gücünden yararlanmalı ve en önemlisi aile kurumuna güvenmelidir. Gerçekten de geleneğin kadim kurumlarından olan aile, muhafazakâr ideolojinin adeta vazgeçilmez kurumlarından biri olmuştur. Aile, sadece toplumsal değerlerin ve normların öğrenildiği ve kişinin toplumsallaşmaya başladığı ilk yer değildir. Aynı zamanda geleneksel yapının, cemaat ilişkilerinin, dini kuralların, otoritenin ve kolektif iradenin de gerçekleştiği ve yaşandığı bir yerdir. Onun için yine Nisbet,²⁰ aileyi, salt bireylerin toplamından oluşan soyut bir birlik olarak değil, toplumsal gerçekliğin en somut hâli olarak tanımlamıştır. Çünkü muhafazakâr

¹⁹ Robert Nisbet, "Muhafazakârlık" **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi** (Haz. M.Tunçay-A.Üğür), Ankara: Ayraç Yayınları,1997, s.103-104.

²⁰ Robert Nisbet, *The Sociological Tradition*, London: Heinemann,1970, s. 48.

düşüncenin yapıtaşısı ailedir. Özgür bir toplumun gerçek dayanağı olarak da, hem bireylerin eksikliklerini gideren, hem de toplumla organik bir ilişki içine giren ve dolayısıyla toplumu muhafaza eden bir işlevi söz konusudur.

Hıristiyanlıktan gelen ilk günah nedeniyle insanın kusurlarını örten, eksikliklerini gideren de yine ailedir. Dolayısıyla kusurlu olan insan, iyi ile kötü, doğru ile yanlış arasında tercih yapabilmek, ruhsal ve bedensel ihtiyaçlarını meşru yollarla giderebilmek için öncelikle ailenin “kurumsal rehberliğine” ihtiyaç duyacaktır.²¹ Bu açıdan bakıldığında aile kurumunun, bir tercih veya rızaya dayalı bir birliktelik olmaktan çok, bir gereklilik sonucu oluştuğu ve kolektif iradeyle şekillendiği görülecektir. Aynı şekilde aile, toplumun temeli olmanın ötesinde, onun en karmaşık ürünlerinden biridir. Connell’in deyişiyle, “ailenin içi tıpkı jeolojik katmanlar gibi birbiri üzerine yığılmış çok katmanlı bir ilişkiler sahnesidir. Başka hiçbir kurumda ilişkiler, zaman içinde böylesine yaygın; temas esnasında böylesine yoğun; ekonomi, duygu, iktidar ve direniş örgüleri açısından böylesine sıkı değildir.” Bütün bu karmaşık yapısına rağmen aile, toplumun ve dolayısıyla bireyin hayatında vazgeçilmez bir yere sahiptir. Onun için ki, muhafazakârlar, aile üzerine yapılacak en ufak bir müdahaleyi bile kabul etmezler. Çünkü ailenin yapısını veya işlevini değiştirecek herhangi bir müdahale, başta bireyin sonradan da toplumun sonunu getirebilir.

Sonuç

Aile, hiç şüphesiz ki toplumsal yaşamın en dinamik kurumlarından biridir. Din ve hukuk gibi insanlık tarihinin hemen her döneminde görülmüş olan evrensel bir kurumdur. İnsan soyunun devamını sağlaması, cinsel ilişkileri belli bir düzende meşrulaştırması

²¹ Bekir berat Özipek, *Muhafazakârlık*, Ankara: Liberte yayınları, 2004, s. 82-83.

veya toplumsal düzeni sürdürmesi, aile kurumunun yüklendiği belli başlı fonksiyonlardır. Ancak her kurum gibi, aile de zaman içinde toplumda meydana gelen değişimlerden nasibini almıştır. Geleneksel toplumlarda ailenin yapısı, rolü, işlevi ve toplum içindeki yeri modernleşmeyle beraber inanılmaz biçimde farklılaşmaya ve dönüşmeye başlamıştır. Belki de tarihte hiçbir kurum, yaşanan gelişmelerden bu kadar çok etkilenmemiştir. Bu değişimleri izlemek ve anlamaya çalışmak sadece entelektüel bir merak konusu da olmamalıdır. Nihayetinde herkesin tıpkı geçmişte olduğu gibi bugün ve belki yarın da bir ailesi olacaktır. Bugünün ailesi hakkında yapılacak bir değerlendirme, aslında ailenin geleceği hakkında da fikir verecektir.

Ailenin geleceğini bugünden kestirmek hiç şüphesiz ki mümkün değildir. Ancak, bugünün ailesinin geçmişe göre çok daha fazla değiştiğini söylemek mümkündür. Aile nereye gidiyor? sorusu etrafında yapılan tartışmalar, bize aslında toplum nereye gidiyor sorusunu sordurtuyor. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, aile sadece iki çiftin istemeleriyle gerçekleşen bir yapı değildir. Aynı zamanda biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutları olan karmaşık bir yapıdır. Ancak bu karmaşık yapının eskisi kadar sağlam durmadığını de belirtmek gerekir. Basit bir gözlem bile, artık aile kurumunun cazibesini ve kutsallığını yitirdiğini gösteriyor. Geniş aile tipinin gittikçe küçülmeye başladığını, akraba grubunun etkisinin zayıfladığını, eş seçiminde aile üyelerinin rollerinin azaldığını, bir ömür boyu planlanan evliliklerin, günlük, hatta saatlik olmaya başladığını, kadının bu sürece daha aktif katıldığını ve adına mozaik evlilikler* diyebileceğimiz yeni evlilik tiplerinin görülmeye başladığını söyleyebiliriz.

* Bu kavramı, geleneksel toplumlardaki akraba evliliği ya da modern toplumlardaki yerel/ulusal evlilik tipinin yerini, günümüzde küresel evlilik tiplerinin almaya ve eş seçiminin farklı kültür ve devletlerden yapılmaya başladığını anlatmak için kullanıyorum. Bu tür evlilikler, eskiden olduğu gibi görücü usulü veya tavsiye ile değil, daha çok sanal ortamda gerçekleşen iletişim ağlarıyla meydana gelmektedir. Ve her geçen gün, bu tür evliliklerin sayısı artmaktadır.

Günümüz evliliklerinde, çiftler birbirine karşı duydukları güven ve sadakat duygusunu yitirmiş bulunmaktalar. Mills'in²² dediği gibi eğer bugün, her 1000 evlilikten 250'si, evliliğin ilk dört yılı içinde boşanmayla sonuçlanıyorsa, ortada aile ve evlilik kurumuyla ilgili yapısal bir sorun var demektir. Hiç şüphesiz ki evliliklerin sürdürülemez duruma gelmesinin ve kısa bir süre sonra da boşanmayla sonuçlanmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında, erkek ve kadın ilişkilerinin eskisine oranla çok fazla yüzeyselleşmesi ve çiftler arasında ortak bir değer paylaşamıyor olmasıdır. Giddens,²³ günümüzde evliliklerin önemini yitirmesini ve boşanmaların artmasını şu üç nedene bağlamaktadır.

Birincisi, çok düşük orandaki varlıklı insanların dışında evlilikler, artık mülkiyetin ve statünün kuşaktan kuşağa aktarılması isteğiyle bir ilgisi kalmamıştır. *İkincisi*, kadınlar iş yaşamına katılıp ekonomik açıdan özgürleştikçe evlilik, giderek eskisine oranla daha az zorunlu bir ekonomik ortaklık olarak görülmeye başlanmıştır. *Üçüncüsü* de, yaşam standartlarındaki artışın, evlilikle ilgili bir sorun olduğunda çiftlerden birinin ayrı bir eve taşınmasının kolay hâle gelmiş olmasıdır. Bütün bunların yanında daha önemlisi de, toplumun boşanmış çiftlere eskiden olduğu gibi kötü bir gözle bakmaması ve boşanmayı da doğal karşılamasıdır.

Aile sosyolojisinde, ailenin geleceğine ilişkin iki önemli görüş bulunmaktadır.²⁴ Bunlardan biri aileyi, işlevleriyle ve bu işlevlerde meydana gelen değişmelerle açıklamaya çalışan görüş, diğeri de aileye; toplumsal, siyasal ve ideolojik açıdan yaklaşan ve sosyalist düzenle

²² C.Wright Mills, *Toplumbilimsel Düşün* (Çev. Ü.Oskay), İstanbul: Der Yayınları, 2000, s.22.

²³ Anthony Giddens, *Sosyoloji* (Haz. H.Özel-C.Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000, s.157.

²⁴ Önal Sayın, *Aile Sosyolojisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1988, s.22-23.

ilişkili olarak açıklayan görüştür. Mutlak işlevselci kuramın en önemli temsilcisi Molinowsky'e göre toplum, farklı işlevleri olan parçaların bir bütünüdür. Bu bütünü oluşturan parçaların her birinin kendine göre bir işlevi ve rolü bulunmaktadır. Bu işlev ve rol, sürdüğü müddetçe, aile de varlığını sürdürecektir aksi durumda da yok olacaktır. Dolayısıyla aile, toplumsal fonksiyonlarını devam ettirdiğinde karşılık bulabilecektir.

Weber de, aileyi, işlevleriyle değerlendirilmesi gereken bir kurum olarak görmüştür. Ona göre modern toplumlar, aynı zamanda bürokratik örgütlenmenin ve kurumsal ilişkilerin yaygın biçimde yaşandığı, kapitalist sistemle birlikte geleneksel kurumların işlevlerini yitirmeye başladığı bir toplumdur. Geleneksel bir kurum olarak aile de, bu gelişmelerden etkilenecek ve birçok fonksiyonunu zamanla yitirmeye başlayacaktır. Daha önceden aile kurumuyla özdeşleşen birçok iş, farklı kurumlar eliyle yapılmaya başlanacaktır. Bu durum, doğal olarak ailenin özsel olarak küçülmesine ve kendi içine kapanmasına yol açarak saygınlığını ve itibarını yitirmesine de yol açacaktır. Saygınlığına gölge düşmüş bir kurumun toplum tarafından önemsenmesi de mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla Weber, ailenin geleceğini biraz da kapitalizmin hayata daha fazla nüfuz etmesine bağlı olarak değişeceğini düşünmüştür ve bu konuda çok da umutlu değildir.

Ailenin geleceğine ilişkin diğer bir görüş de, Marksist kuramın sınıfsız ve devletsiz düzen fikrinin gerçekleşmesiyle aile dahil tüm kurumların yok olacağını öngören ütöpik yaklaşımdır. Engels ve Marks, ailenin ve devletin, özel mülkiyetin bir sonucu olarak ortaya çıktığını iddia etmişlerdir. Çünkü aile, hem toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini üreten, hem özel mülkiyetin nesilden nesile aktarımını ama en önemlisi belli bir sınıfın çıkarları temelinde örgütlenmiş olan, devletin toplum üzerindeki hâkimiyetini sağlayan araçsal bir kurumdur. Sınıflı toplumların akıbeti, devleti, özel mülkiyeti ve nihayetinde aileyi de ortadan kaldıracak olan devrimsel gelişmelere bağlıdır. İleride

gerçekleşecek proleterya devrimi, söz konusu yapıları ortadan kaldıracığı gibi aynı zamanda bu yapıların bıraktığı kalıntıları da süpürerek sınıfsız ve devletsiz bir düzen oluşturacağı için aile kurumuna da gerek kalmayacaktır.

Kaynakça

B.Kıray, Mübeccel, *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişim*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.

Bauman, Zygmunt, *Bireyselleşmiş Toplum* (Çev. Y.Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Childe, Gordon, *Kendini Yaratan İnsan* (Çev. F.Ofluoğlu), Varlık Yayınları, İstanbul, 2001.

Connell, Raewyn, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (Çev. C.Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

Ecevit, Yıldız, “Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar”, *Değişen Dünyada Birey-Aile-Toplum Semineri*, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Uygulama Merkezi, İstanbul, 1991.

Giddens, Anthony, *Sosyoloji* (Haz. H.Özel-C.Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.

-----, *İleri Toplumların Sınıf Yapısı* (Çev. Ö.Baldık), Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Gittins, Diana, “What is the Family? Is it Universal?” *The Family in Question, : Changing Households and familar Ideologies*, Macmillan Education Press, London, 1985.

Gittins, Diana, *Aile Sorgulanıyor* (Çev. T.Erdem), Pencere Yayınları, İstanbul, 1985.

Goody, Jack, *Avrupa’da Aile* (Çev. S.Arisoy), Literatür Yayınları, İstanbul, 2004.

Gordon, Michael, “Industrialization and the Family” *Modern Sociology* (Edt.P.Worsley), Penguin Books, New York, 1970.

Haralambos, Michael- Holborn, Martin, *Sociology: Themes and Perspectives*, Bell and Hyman, London, 1985.

Kongar, Emre, “Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri”, *Aile Yazıları-2*, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları, (Der. B.Dikeçligil, A.Çiğdem), Ankara, 1990.

Mills, C.Wright, *Toplumbilimsel Düşün* (Çev. Ü.Oskay), Der Yayınları, İstanbul, 2000.

Nisbet, Robert, “Muhafazakârlık” *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (Haz. M.Tunçay-A.Uğur), Ayraç Yayınları, Ankara, 1997.

Nisbet, Robert, *The Sociological Tradition*, Heinemann, London, 1970.

Özipek, Bekir Berat, *Muhafazakârlık*, Liberte yayınları, Ankara, 2004.

Sayın, Önal, *Aile Sosyolojisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1988.

-----, *İnsan Faktörünün Sosyal ve Ekonomik Gelişmelerdeki Yeri ve Önemi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1981.

Şenel, Alâeddin, *İnsanlık Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Vincent, Andrew, *Modern Political Ideologies*, Balckwell, Oxford Press, London, 1992.

Vural, Mehmet, *Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık*, Elis Yayınları, Ankara, 2003.

Künye:

Duman, M. Zeki, “Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi IV*, (2012):19-51.